

Solon jelleméről.

Kedves Barátom! Mint rokon szakkal foglalkozónak tisztán szakszerű sorok által kellene hoznom üdvözlésemet, de nem tud elnémulni bennem a múzeumi tisztviselő.

Ez azonban csak az elismerés koszorúját nyújthatja neked s nem fog-e láttára suttogni a vád: íme a baráti kedvezés, az érdekszövetség zeng magasztalót!

De hát nem lesz-e több az elismerés, az együttérző kebel? Bizonyára. De nem teszi-e gyilkossá egy csöppnyi méreg az életet adó kristály vizet? s balga-e az anya szíve, ha örvénytől fél, holott fia a tengeren, százfelé is biztosan vezetheti csolnakát? Nem lesz-e néked is keserűbb a rossz indulatnak mérges fülánkja, mint a milyen örvendés az elismerésnek gyöngé hangomon megnyilatkozó szava?

Bizuk hát az utódokra az ítéletet? Hagyjuk reá a hála szózatát, hogy oly szerető gonddal gyűjtéd össze nemzeti múltunk s hazánk földének drága emlékeit?

De hiszen vannak immár, a kik agyrémme akarják sülyeszteni a hálás utókor fogalmát is. Hiszen már károsnak hirdetik ápolni az elődök emlékezetét, dicsőíteni a mult szellemóriáisait. Hunyadi azt hitte, hogy nemzete s hite védelmében szent ügyet szolgál, ha őrt áll hazája határinál — ma hősi küzdelmében sokan a véres munkát látják csupán. Míg eddig nagylelkű egyesek, tehetségük jogán kiváltságos nemzetek alkotásiban az eszményi diadalát láttuk, ma ezt a történelmi materializmus hívei az üres gyomor kényszerének hirdetik. Persze ők a tömeget nézik csupán, hogyan látnak meg a még oly kiváló egyes áldozatát? Nagy Rákóczit, ki nemzete szenvedésitől hajtva, a kötelesség szavára hallgatva, oda dobta kényelmét, fejedelmi vagyonát: hogyan értsék meg azok, a kik oly hamar kimerültek az utolsó *nemzeti ellenállás* idején, mert tőkéiket egy-két éven át kellőképen nem forgathaták.

És van más indíték is leszállítani a múlt nagyságait s nem is modern szociológusok részén. Nehéz ma már a régen múltat új adatokkal megvilágítani. Elő hát az új felfogással! S itt a legkönnyebb: lefokozni a régi nagyságokat s ezzel történetírónk is emelkedik. Ime egy példa közös tanulmányunkból, az ókorból.

* * *

Az athenéi Solont bölcsnek tartotta nemzete s a késő utókor hálásan emlegette, mint a ki az adósság miatt szolgaságba sülyedt népet fölszabadította s ki az athenéi demokráciának alapvetője volt. Am 2500 év múlva nagy tudományú Schvarcz Gyulánk, ki lefokozott még másokat is Athené nagy fiai közül, így ír:

Minden oda mutat, hogy Solon jellemében nagyon sok vonása volt meg ugyan az emberszerető bölcsnek, de sokkal inkább volt kényelemszerető, elpuhult és élvágyó ember, semhogy hazájának megtehte volna teljes sikerrel azt a nagy szolgál-

latot, a melyet az ő nemes szíve egész melegével megtenni óhajtott. Hogy voltak az ő jellemében vonások a bölcs emberből: ezt mutatja az ő nem kevésbé körültekintő, mint higgadt és minden ízében tárgyilagosságra törekvő, gáncsolhatatlanul pártatlan eljárása az ő hazája érdekében. A görögök is bölcsnek tartották és a hét görög bölcs mellé állították oda az ő nevét is... De hogy, kivált törvényhozó korában nem volt meg benne az az erélyesség, az a minden perczen halálrakész lelkesedés a közügyért, a mely oly eszményi magaslaton tünteti föl az úgynevezett antik politikai jellemet: ez kiderül azon lanyha, sőt mondhatni nyárspolgáris magatartásából, a melyet ő éppen akkor tanúsított: midőn a saját alkotmányát és ennek alapján a nép szabadságát kellett volna megvédelmeznie Peisistratos ellenében. Az igaz, hogy Solon, ki 639-ben született Krisztus előtt, ekkor már öreg volt a mi fogalmaink szerint: de már az sem vall igazi antik politikai jellemre, hogy Solon alig hogy befejezte a törvényalkotást és az athenéi állam rendezését — azonnal odább állott Athenéből és Egyiptomba, Kanoposba utazott kereskedelmi üzletekben.¹

Hogy ezekben az állításokban e sorokból is kivehetőleg mennyi ellenmondás van, annak megítélését az olvasóra bízom. Foglalkozom azonban az állítások alaptalanságával.

Solonból tehát hiányzott volna a „halálra kész lelkesedés“, nyárspolgár és elpuhult lett volna. Hiszen szépen megírta Plutarchus² és Schvarcz nem vonja kétségbe, hogy midőn az athenéiek súlyos vereség után törvényt hoztak, a mely halállal fenyegette azt, a ki csak indítványozni is merné a háborút Megara ellen Salamis szigetéért és senki sem merészkedett a fenyegetéssel szembe szállani: Solon, a kit keserített a szép sziget elvesztése, gyönyörű elegiát írt a sziget visszaszerzéséről s örültnek tettetvén magát, a piacra rohant és elénekelte költeményét. Hatása alatt eltörölték a törvényt, a szigetet pedig visszaszerezték. Nem „halálra kész lelkesedés“ készítette hát Solont? erélytelen, elpuhult nyárspolgárhoz illő tett volt-e ez? Igaz, hogy Solon ekkor csak 35 éves volt és 10 év múlva lett törvényhozó, de hát nem elég, ha az ókori történelem gyéren folyó adatai közt egy ilyen becseset találunk egy ember jellemzésére? Talán érezte is ezt írónk, mert amaz erényeket, Solonban „kivált törvényhozó korában“ nem találja. De hát lehetett volna erély nélkül keresztülvinnie a törvényhozónak az adósságtörlést, kibékíteni a pártokat, midőn egyik a nép elnémitását, a másik a nemesség teljes letörését és a földbirtok új kiosztását követelte? És honfitársai nem czáfolták meg Solon szavait, a melyeket egyik költeményébe foglalt, a midőn pályájára visszatekintvén, mondja magáról: „Annyi befolyást adtam a népnek, a mennyi megillte, nem csorbíva tekintélyét, de mértéken túl sem gyarapítva; másfelől gondoskodtam arról is, hogy a hatalom és vagyon birtokosai méltatlanságot ne szenvedjenek. Erős paizsként állottam a két fél között, hogy egyik se üljön igaztalan diadalt a másik felett“.³

Schvarcz azonban Solon nyárspolgáris elpuhultságát törvényhozói korában Pisistratussal szemben tanúsított lanyhaságával bizonyítja. De hát Solon törvényhozása és Pisistratos államcsínyja között több, mint 30 esztendő van!

Pisistratos fölemelkedésekor Solon 79 éves volt. Ezt enyhítő körülménynek tudja be Schvarcz is. De hibáztatja feltétlenül, hogy törvény-

¹ Schvarcz Gyula, Görög történelem 201—2. l.

² Plutarchus, Solon 8.

³ Plutarchus, Solon 16. *Aristoteles*, Ἀθηναίων πολιτεία 12.

pedig Aristion megtette indítványát a népgyűlésen a fegyveres kíséret iránt, Solon kimerítően festve a helyzetet, tiltakozott az indítvány ellen. De látva, hogy a szegények teljesíteni akarják Pisistratus óhaját, a gazdagok pedig félelmükben elszaladtak, maga is odahagyta a gyűlést, mondván, hogy ő okosabb, mint amazok, kik nem látják, mi van készülöben és bátrabb, mint emezek, a kik bár látják, de félénkebbek, mintsem a tyrannusnak ellenszegülni mernének. Midőn pedig Pisistratus elfoglalta az Akropolist, Solon, bár igen öreg volt már és mások támogatására sem számíthatott, az agorán¹ ismét beszédet intézett a néphez, a melyet egyfelől dorgált esztelenségeért és gyengeségeért, másfelől buzdított, hogy ne engedje magát a szabadságtól megfosztatni és semmisítse meg a tyrannist. Ez már fegyveres fölkelésre szóló fölhívás volt. De a félelem erőt vett a polgárokon és senki sem hallgatott reá. Haza ment hát s fegyvereit e szavakkal rakta ki háza előtt az utcára: Én a mennyire erőmtől telt, védtem a hazát és a törvényeket.“ Barátai ajánlották, hogy meneküljön Athenéből. Nem tette. Hanem élehangú költeményt írt, a melyben a népet a tyrannus megbuktatására ösztökölte. Sokan intették, hogy a tyrannus még kivégeztetheti vakmerő magaviseletéért.

És mindez nem elég Schvarcz Gyulának. Vagy azt kívánta volna, hogy Solon, a kinek egész működése erkölcsi alapon, erkölcsi fegyverekkel történt, midőn egyedül állott, fegyvert ragadjon? Ebben az esetben eszelős lett volna. Ellenkezőleg, Solon nem fegyverkezett, hanem midőn látta, hogy küzdelme sikertelen, modus vivendit keresve, békésebb viszonyba lépett Pisistratussal, ki különben neki unokatestvére volt. Utóbinak becsületére válik, hogy erőszakoskodás helyett igyekezett Solont megnyerni. Így állítólag olyan viszony fejlődött ki közöttük, hogy Solon jó tanácsokat adhatott neki s Pisistratusnak, ki Solon törvényeit, intézményeit, a mennyiben az egyeduralommal egyeztetni lehetett, meghagyta, sok tettét helyeselte, a mint helyesli maga Schvarcz Gyula is. Utóbbi aztán mégis neheztel, hogy Solon nem is titkolta, hogy egy cseppet sem haragszik Pisistratusra. De hát hogyan mutasson haragot az, a ki mást is hozzá éppen egy hatalmas embert tanácsokkal akar irányítani? Solonnak különben ez a barátságos hangulata kihívja a történelmi kritikát. A különböző hangulatok érvényesülésére már alig volt idő, mert Solon a Pisistratus fölemelkedésére következő évben 560/59-ben meghalt. Schvarcz egyébként is furcsán bánik el a chronológiával, a midőn írja a már idézett részben: „... azután fel sem szólal többé Peisistratus ellen a nyilvános életben, hanem elnémúl egészen, legalább jó darab időre, hogy életének végső éveiben butának nevezze az athénei népet.“ Az Akropolis elfoglalása után történt felszólalásra, aztán jó darab ideig való hallgatásra és Solon élete utolsó éveiben való gáncsoskodásra nem nyújt elég időt a chronologia, midőn Pisistratus 561/0-ban foglalja el az Akropolist és Solon a következő 560/59. évben meghal.

Schvarcz Gyula azt mondja, hogy Solonnak a tyrannis ellen harczolva, azt meggátolva, a „nép szabadságát“ kellett volna megvédenie. Am az igazság az, hogy az athenéi tyrannis, mint általában a görög tyrannisok, a demokrata fejlődés útját egyengette, s midőn Solon harczolt ellene állásából kifolyólag, mint a két párt békéltetője, tényleg inkább

¹ Tehát nem a háza előtt, mint Schvarcz mondja.

az arisztokraták érdekeit szolgálta, mint a népet. S ha a végén mégis kibékült Pisistratussal, talán fel lehet tenni róla, a ki azt mondta magáról, hogy holta napjáig tanul,¹ hogy maga is átlátta: merre nyílik a jövő és a kor szelleme a demokratikus fejlődést segíti elő a tyrannis útján is. Kik voltak a tyranninak születésénél ellenségei? mindentűtt Görögországban az arisztokraták; és kik voltak belőle hasznos? a demokraták. S ne higgyük, hogy Pisistratus ámitotta pártját, a demost. Hiszen már több, mint egy százada, hogy a tyrannis járta Attika szomszédságában, s mindenki tudta, hogy ez az oligarchák leszorításának az útja. Pisistratus önmegbecsése csak elősegítette annak a megszületését, a mi már meg volt fogamzva az idő méhében. Midőn a nép nem hallgatott Solonra s kitaragonyozta a Pisistratus törekvésének előmozdítása mellett, tudta, hogy mit cselekszik, tudta, hogy az előtt 30 évvel jó volt a Solon egyensúlyozó politikája, de most már meghaladott állásponttá vált, a demosnak újat kellett lépnie.

Schvarcz szerint Solon „kényelemszerető, elpuhult és élvvágyó ember“ volt. Szerinte a hagyományos kritikusok nem bírják igazolni abbéli állításukat, hogy Solon csak fiatal korában írt ledér tartalmú költeményeket. Ámde Plutarchus² azt mondja, hogy a költészetet, mint látszik, kezdetben nem használta komoly czélokra, hanem csak üres óráiban való tréfálkozásra és szórakozásra, de később igenis arra használta, hogy tréfálkozásra és szórakozásra, de később igenis arra használta, hogy általa philosophiai és politikai tétéleit hirdesse. Igaz, hogy életírója föl- említi, hogy szerette a pompát, élvezeteket, a jó asztalt; de hát ez jóformán általános nemzeti vonás s minő csekélység ez a talán csak mende- mondák alapján oda vetett általánosság azokhoz az érdemes tettekhez és tulajdonokhoz képest, a melyekről adataink részletesen és történelmi és bizonyossággal tudósítanak. Igaz, hogy a Pisistratus államcsínyja után vissza- vonulva írja egy költeményében,³ hogy „most Venus, Bacchus, meg a Múzsák dolgai kedvesek előtte, de hát a két első kultuszát a 79—80 éves költőtől valami komolyan nem vehetjük és Venus meg Bacchus mellett ott vannak a Múzsák is. Költeményeiben óhajtandónak mondja a gazdagságot, de irtózik a gonosz úton szerzett vagyontól. Boldogan számítja magát a szűkölködők közé, „mert sziklán épült s örök az erény, mig a szerencse múlandó“, mint maga mondja.⁴

Solon tehát mégis csak a régi Solonnak marad. Száz ilyen kísérlet sem fogja azt a tényt megdönteni, hogy a klasszikus görög nép, az embe- riségnek e tanítómestere Solont századokon át mint bölcs államférfiút, s mint hazája társadalmának megmentőjét, az athenéi demokrata alkot- mány mély belátású alapvetőjét emlegette és pedig méltán emlegette. S a törvényhozó bizonyára akkor sem tért volna le útjáról, ha mindjárt tudja vala, hogy egykoron ily támadásban részesül.

* * *

Te is csak előre nézel s a gáncs el nem tántorít, midőn tudományért és hazáért serényen munkálkodol. Tudod, hogy sötét éjnek kell beállnia, hogy a hajnalnak örülhessünk; halálnak is kell lennie, hogy élet fakad- hasson és a jó is értékeesebb, ha rossz leselkedik mellette.

¹ Plutarchus, Solon 2.

² Plutarchus, Solon 3.

³ Plutarchus, Solon 31.

⁴ Plutarchus, Solon 3.

Midőn idejével s láttam lángoló tettvágyadat, aggódtam, hogy el fog az égni haszon nélkül a meddő küzdelemben! — A múzeumhoz a szervező szakerőn kívül még két főtényező kívántatik: lelkesen támogató társadalom és bőkezű állami gondoskodás. Egyik sem mutatkozott. És odaadó, önzetlen munkád, ügyszereteted mégis mutat fel nem remélt eredményeket.

A régi rend idejében az érem- és tégiségtárnak az örön kívül csak egy fizetett, de csakis $\frac{1}{4}$ részben rendelkezésre álló szolgálja volt. Te díjtalanul lettél igazgatója s ebben nem is történt azóta változás, de ma már sürgetéseid, érveléseid eredményeképpen őt, fizetéssel ellátott, tudományos segéd dolgozik vezetésed alatt és három alsóbbrendű alkalmazott. Hányszor sürgették egykor illetékesek a tárhoz szolgáló útmutatót s hányszor hallottunk annak elháríthatatlan akadályairól. Igazgatásod negyedik évében egészen váratlanul adtad a közönség kezébe! Tíz év alatt a gyűjteményi tárgyak megkészsereződtek és pedig értékes darabokkal. Egészen új csoportok keletkeztek. Megkezdődött a gyűjtésnek leghálásabb és egyedül tudományos módja, a szakszerű ásatások rendezése.

Ámde a rohamosan szaporodó anyag ma szétszortan, öt külön helyiségben, nagyrészt raktározva szorong. Ez pályádnak mondhatni tragikus útvesztője. A múzeum akkor valóban az, ha láthatja mindenki s ha szakemberek feldolgozzák, ismertetik kincseit. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület sokszor kérte már a kormányt, mint a melyre tartozik az alkalmas hely biztosítása, hogy emeljen külön épületet e par excellence muzeális gyűjtemény számára. Nemzeti érdek volna ez. A közönség is csak ekkor látná meg a múzeumot, csak ekkor tanulna belőle, csak ekkor részesítné maga is illő támogatásban. Épület azért ma sincs s nincs elegendő mód a közlemények kiadására! Igaz, hogy kormányunk részéről nem hiányzik merőben az áldozatkészség, sőt évről-évre nagyobb erővel jó segítségünkre, de be kell vallani, hogy távol attól a mértéktől, mint a mely az ügyhöz illenék. Pedig utolsó napjait éljük annak az időnek, a mikor hazarészünknek páratlan műkincseit legalább roncsaiban még hazánknak megmenthetnők.

E nemes munkára immár nem is vagy egyedül. Mert hiszen — s ez egyik nagy érdemed — egész sorát neveled a lelkes és szakértő ifjú erőknék.

De nem, nem lehet, hogy annyi tettvágy, annyi tetterő féleredményekért lobogjon el! Te menni fogsz útadon. Ha gáncs letiporni akar, fölemel a tisztá öntudat, föl a tudomány, a haza szent szeretete!

Meg fogják látni munkád értékét. És jutalmad elveszed: megéred, hogy gazdag gyűjtéseid fenséges palotából fogják hirdetni nemzedet dicső múltját, ifjú erejét!

Úgy legyen!

Schilling Lajos.